

Білосорочка Світлана Іванівна,
к. держ. упр.,
завідувач бібліотеки,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0001-7934-3687

УДК 35.073.533 : 316.346.2

doi: 10.34213/tp.19.04.04

СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКА ПАРАДИГМА ЯК КОНТЕКСТ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН

Визначається зміст понять “парадигма”, “контекст”, характеризуються основні аспекти світоглядно-філософської парадигми як контексту гендерних відносин. Робиться висновок про доцільність акцентування уваги феміністичних організацій на утвердженні нових принципів та положень.

Ключові слова: публічне управління, гендерні відносини, контекст, світоглядно-філософська парадигма, антропоцентризм, соціальна справедливість.

Постановка проблеми. Конституція України [5], Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” [8], нормативно-правові акти, націлені на забезпечення паритетних гендерних відносин в Україні, у практичній реалізації їхніх положень інтерпретуються через унормовані суспільством архетипи, стереотипи, традиції, цінності, пріоритети, що демаркуються в рамках світоглядно-філософської парадигми й детермінують подальший розвиток взаємин між чоловіком і жінкою.

Аналіз досліджень і публікацій. Інтерпретація гендерних відносин у публічному управлінні крізь призму світоглядно-філософських теорій і концепцій вивчаються і втілюються в науковий дискурс В. Корженком, І. Лазор, В. Сичовою та ін.

Багатоманітність типів і стандартів наукової раціональності, що співіснують у науці та змінюють одне одного, досліджувалися Т. Куном, однак потребує вивчення гендерних відносин у публічному управлінні з урахуванням світоглядно-філософської парадигми як їхнього контексту, щодо вибору оптимальних шляхів досягнення паритетності між чоловіком та жінкою.

Метою статті є вивчення світоглядно-філософської парадигми як контексту гендерних відносин у публічному управлінні.

Завданнями статті є:

– визначити зміст понять “парадигма” та “контекст” як категорій, що сприяють розкриттю світоглядних та філософських складників гендерних відносин;

– дати характеристику основних аспектів світоглядно-філософської парадигми, що впливають на гендерні відносини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтерпретація гендерних відносин у публічному управлінні неможлива без урахування взаємозалежності існуючих теорій і фактів, які приймаються або відкидаються панівною в історичний момент часу світоглядно-філософською парадигмою (грец. παραδειγμα – “приклад”, “взірець”), поняттям, що використовувалося в античному й середньовічному філософських дискурсах для характеристики відношення між фізичним та надфізичним світами [9, с. 465].

Сучасного змісту поняття “парадигма” набуло завдяки науковим розвідкам Т. Куна, який у праці “Структура наукових революцій [7]” піддає сумніву існування єдиного та загальнообов’язкового критерію науковості й раціональності. Вчений створив історіографічну концепцію науки, спираючися на оригінальну інтерпретацію поняття “парадигма”. Т. Кун акцентує увагу саме на доцільності обрання принципу загальноприйнятої парадигми на противагу загальноприйнятим правилам, припущенням та точкам зору, тому що “правила... впливають із парадигм, але парадигми самі можуть керувати дослідженнями навіть за відсутності правил” [Там само, с. 68]. Вчений доводить тезу про неспівмірність парадигм. Досліджуючи історичну еволюцію науки, Т. Кун акцентує увагу на значущості ролі наукових співтовариств, наголошуючи на їхній функціональній залежності від панівного в дану історичну епоху способу діяльності. Вчений відокремлює раціональну науку від нераціональних форм інтелектуальної діяльності й пов’язує виникнення наукових революцій зі змінами парадигм. Основними елементами моделі історичної еволюції науки Т. Куна є “наукова парадигма”, “наукове співтовариство”, “нормальна наука”, “наукова революція”. З наведеними поняттями, що складають ядро моделі, пов’язано й такі характеристики, як “неспівмірність” теорій, що відносяться до різних парадигм, “некумулятивність” змін під час “наукових революцій” на противагу “кумулятивним” у період існування “нормальної науки”. Таким чином, протиставляється “нормальна наука” “науковій революції”, де ключовим поняттям є “парадигма”, яка задає зразки, способи постановки проблем та вирішення їх у рамках “нормальної науки”. Парадигма стає змістовним центром, навколо якого об’єднуються члени наукової спільноти, і навпаки, наукова спільнота складається з членів, які визнають парадигму, що дає можливість взаємовизначення зазначених понять одне через одного.

Дві фази розвитку науки – нормальна наука й наукова революція – відрізняються тим, що в першій фазі діяльність наукових співтовариств відбувається в рамках визнаної парадигми, в іншому – під час зміни парадигм. Т. Кун пов’язує діяльність учених у рамках “нормальної науки” зі спробою “втиснути” [Там само, с. 45] природу в рамки визнаних науковим співтовариством припущень, із тим, що наукове співтовариство знає, як виглядає навколишній світ, а більшість учених у процесі їхньої наукової діяльності витрачають майже весь свій час на “приведення в порядок” зазначених припущень [Там само, с. 22]. Навпаки, зміна парадигми – наукова революція – не відбувається завдяки чіткішому розробленню й розширенню старої парадигми. Вона більш схожа з реконструкцією наукового напрямку на новому підґрунті. Нову парадигму неможливо пояснити за допомогою доведень. Перехід між парадигмами – “перехід між несумісними структурами” [Там само, с. 198]. Вчений наголошує на тому, що несумісність парадигм пояснюється конкуренцією наукових співтовариств, яка виражається не стільки внутрішньонауковими, скільки соціокультурними або навіть соціально-психологічними процесами (“...багато з моїх узагальнень стосуються сфери соціології науки й соціальної психології вчених”, – пише Т. Кун [Там само, с. 26]).

Вивчення гендерних відносин у публічному управлінні теж не залишилися поза рамками конкуруючих наукових співтовариств, які можуть інтерпретувати поняття паритетних відносин чоловіка й жінки в публічному просторі з діаметрально протилежних позицій. Неспівмірність наукових пара-

дигм потребує характеристики їхніх світоглядно-філософських аспектів як контексту гендерних відносин у публічному управлінні з позицій картини світу, методології, науки. Контекст є засобом пізнання, понятійною схемою, взаємопов'язаною з соціокультурним базисом. “Культура здійснює вплив на процеси категоризації, поведінку, мозок, свідомість” [6, с. 128]. “Когнітивні процеси і висловлювання про реальність істотно залежать від прийнятих уявлень про взаємини пізнання й реальності, які є частинами загального схематизму, тобто бачення світу й нас самих; зовнішній світ, тобто предмети і їхні властивості самі по собі не дають ніяких гарантій адекватності нашого знання; пізнання проходить за певних культурно-когнітивних умов; ці умови – суть, наприклад, схеми сприйняття, опису й досвіду, контексти символічних форм, культурні форми поведінки й діяльності; тому істина завжди контекстуальна й індексикальна” [3, с. 86, 88]. Контекст поєднує ідеальне й матеріальне, сприяє єдності протилежностей на шляху досягнення цілей. Висновки, що робляться внаслідок аналізу контексту, – це “динамічна система даних (уявлень, думок, знань), що безперервно конструюється й модифікується” [4, с. 19]. Складниками контексту є вірування, традиції, архетипи, настанови, цінності в їхній історичній, синхронічній взаємозалежності й взаємозв'язку з реальною дійсністю і діяльністю.

У сучасних умовах відбувається перехід від “нормальної науки”, яку визначав Т. Кун, до “наукової революції”, тобто змінюються способи визначення й вирішення проблем, а отже, можна констатувати появу нової світоглядно-філософської парадигми, на підґрунті якої виникають зміни, що потребує її характеристики як контексту для оптимального вироблення шляхів досягнення паритетних гендерних відносин, у т. ч. в Україні.

Розроблення шляхів переходу до паритетних гендерних відносин ведеться цілеспрямовано й систематично. Популяризується рівна цінність і гідність обох статей. Науковими колами активно здійснюється переосмислення вірувань, міфології, традицій, звичаїв, систем виховання, що унормовують відносини між чоловіком і жінкою. Але деякі аспекти є неоднозначними й потребують дослідження. Зокрема, світоглядні, що торкаються переосмислення ролі й місця жінки в релігії та релігійному середовищі. Християнський фемінізм об'єднав навколо себе прибічників, які ведуть активну роботу щодо нового тлумачення Біблії [1], релігійної ієрархії, репродуктивних прав жінок тощо. Багато феміністок та феміністичних організацій працюють над обґрунтуванням жіночої статі Бога Творця [10]. Активісти за гендерну рівність задля забезпечення гендерно нейтральних відносин у суспільстві, пропагують відмову від сприйняття образу Бога як чоловічої статі, щоб відкинути будь-які нагадування про домінування чоловіків над жінками, притаманні традиційному суспільству. Водночас у богословській сфері таких дискусій немає, і статева приналежність Господа Творця не розглядається. Окремо можна зазначити про гендерну позицію триєдиної іпостасі – Ісуса Христа – чоловічої статі (щодо статі Бога в другому пришестві в Апокаліпсисі (Откровення 12:5) [1] уточнюється, що народжене дитя теж буде чоловічої статі). У тогочасному суспільстві, де за провину законним було побиття камінням до смерті, у т. ч. за перелюб, Ісус Христос, викривавши жорстокі й лицемірні закони чоловіків (книжників, фарисеїв, садукеев), не принизив жодної жінки, у т. ч. тієї, яку було взято в перелюбі. Його можна назвати феміністом за сучасним змістом поняття. У жодній з чотирьох Євангелій (а вони описують

проповідницьке життя Ісуса Христа) немає приниження жінки. Апостольські послання, у яких Апостоли описують свою подвижницьку діяльність, висвітлюються християнські постулати крізь призму соціальних норм тогочасного суспільства, й у них ідеться про перевагу чоловіка над жінкою, але не в Євангелії. Тому феміністки радикального спрямування зміщують призму боротьби з реальних проблем, корені яких криються в соціальних нормах, сприйнятих і чоловіками, й жінками, що спираються на нехристиянські вірування, міфи та традиції та є елементами світоглядно-філософської парадигми як контексту гендерних відносин.

Друге світоглядне питання, навколо якого точаться дискусії, стосується лібералізації позиції церкви [11] щодо образу Богоматері як негативного зразка для розвитку сексуальності жінок у зв'язку з недосяжністю ідеалу для звичайної жінки. Феміністичні рухи спрямовують свої зусилля на нівелювання образу Діви Марії, як такого, що неможливий для звичайних жінок. Так, дійсно, "внутрішня матриця" жінки далека від ідеалу, але поряд з Ісусом Христом перебуває Марія Магдалина, колишня блудниця, яка змінила свій спосіб життя й досягла святості. Через кілька століть з'явився приклад Марії Єгипетської [2], життя якої теж до того, як стати на шлях спасіння, було далеким від ідеального й традиційного. У православній традиції з позиції гендерних відносин і відносин батьків і дітей, що в гендерній композиції є допустимим варіантом, Матір Божа, використовуючи непорушність п'ятої заповіді про шанування батька й матері, захищає й спасає грішників, які каються, як клопотальниця перед Ісусом Христом, не принижуючи величі Бога. Тому в світоглядному аспекті при формуванні паритетних гендерних відносин є підстави спиратися на ідеал Богородиці як образу милосердя й захисниці.

Тісно пов'язано зі світоглядними й філософськими проблемами, що лежать в основі зміни вищезгаданої парадигми, які створюють перешкоди на шляху до паритетних гендерних відносин. На нашу думку, ключовим елементом неспівмірності у відносинах між чоловіком і жінкою є підходи до розуміння суті антропоцентризму (грец. *ανθρωπος* – людина і латин. *centrum* – центр), який активно поширився в добу Відродження й набуває нових проявів у сучасних умовах. На протигагу постулатам любові Бога і ближнього, як самого себе, виступає окрема особистість, яка прагне реалізуватися в соціумі. Але проблема виникає в разі задоволення особистих інтересів, коли вони суперечать принципам загальнолюдського співіснування. У таких умовах паритетність у гендерних відносинах може порушуватися як чоловіками, так і жінками.

Наступна проблема є похідною від попередньої – це порушення принципу соціальної справедливості у разі перерозподілу на власну користь можливостей та способів реалізації прав одного або групи учасників взаємодії. У гендерних відносинах, зазначене порушення обґрунтовується наявними в суспільстві гендерними стереотипами, архетипами, нормами і створює істотні перешкоди в досягненні паритетних позицій між чоловіком і жінкою.

Таким чином, активізація гендерного складника в людських відносинах детермінувала в розвитку наукової думки неспівмірність між зразками, способами постановки проблем та їхнього вирішення. Тому можна констатувати тенденції до зміни парадигми, світоглядно-філософські аспекти якої як контекст гендерних відносин потребують розширення досліджень теологічного та філософського характеру всіма сторонами взаємодії.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Узагальнюючи все вищевикладене, можемо констатувати:

– дискурсивні теологічні питання викликають необхідність не механічного калькування висновків, а інклюзивності всіх сторін взаємодії для демаркації переваг і перешкод на шляху до рівності й осмисленого та активного вивчення гендерної проблематики;

– світоглядно-філософська парадигма як контекст гендерних відносин є динамічною системою уявлень, думок, знань, що постійно конструюється й модифікується через міфи, вірування, традиції, архетипи, стереотипи, настанови, цінності в їхній історичній, синхронічній взаємозалежності й взаємозв'язку з реальною дійсністю й діяльністю, та створює підґрунтя для переоцінки способів досягнення паритетності на основі принципів антропоцентризму й соціальної справедливості.

Список використаних джерел

1. Біблія. URL: <https://azbyka.ru/biblia>.
2. Житие Марии Египетской, бывшей блудницы, честно подвизавшейся в Иорданской пустыне. *Жития византийских святых*. СПб. : Corvus, Terra Fantastica, 1995. С. 185–213.
3. Зандкюллер Х. Й. Репрезентация, или Как реальность может быть понята философски. *Вопросы философии*. 2002. № 9. С. 81–90.
4. Каменская О. Л. Текст и коммуникация : учеб. пособие. М. : Высш. шк., 1990. 152 с.
5. Конституція України / прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.
6. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурологии : курс лекц. М. : Гнозис, 2002. 284 с.
7. Кун Т. Структура наукових революцій / пер. с англ. И. З. Налетова. М. : Прогресс, 1977. 302 с.
8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.
9. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарук та ін. ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. 744 с.
10. Eisler R. *The Chalice and the Blade: Our History, Our Future*. San Francisco : Harper & Row, 1987. 158 p.
11. Daly M. *Beyond God the Father : Toward a Philosophy of Women's Liberation*. Beacon Press, 1985. 225 p.

References

1. Bibliia. – URL: <https://azbyka.ru/biblia> [in Ukrainian].
2. Zhitie Marii Egipetskoj, byivshej bludnitsyi, chestno podvizavshejsya v Iordanskoj pustynie. (1995). *Zhitiya vizantijskih svyatyih*. Saint Petersburg: Corvus, Terra Fantastica. 185–213 [in Russian].
3. Zandkyuller, H.Y. (2002). *Reprezentatsiya, ili Kak realnost mozhet byit ponyata filosofski. Voprosyi filosofii*, 9, 81 – 90 [in Russian].
4. Kamenskaya, O.L. (1990). *Tekst i kommunikatsiya*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
5. Konstytutsiia Ukrainy: Pryiniata Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 28.06.1996 r. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Krasnyih, V.V. (2002). *Etnopsiholingvistika i lingvokulturologii*. Moscow: Gnozis [in Russian].
7. Kun, T. *Struktura naukovykh revoliutsii*; I.Z. Naletova (per. s angl.). Moscow: Progress [in Ukrainian].
8. Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv: Zakon Ukrainy vid 08.09.2005 r. № 2866-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.
9. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk*. (2002). V.I. Shynkaruk [ta in.] (Eds.); Instytut filosofii im. H.S. Skovorody NAN Ukrainy. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
10. Eisler, R. (1987). *The Chalice and the Blade: Our History, Our Future*. San Francisco: Harper & Row.
11. Daly, M. (1985). *Beyond God the Father : Toward a Philosophy of Women's Liberation*. Beacon Press.

*Bilosorochka S. I., PhD in Public Administration, Head of library, KRI NAPA, Kharkiv
ORCID 0000-0001-7934-3687*

WORLDVIEW-PHILOSOPHIC PARADIGM AS GENDER RELATIONS CONTEXT

Problem statement. In regard to practical implementation, the provisions of the Constitution and laws of Ukraine, aimed to ensure parity gender relations in Ukraine, are interpreted through the lens of the socially established archetypes, stereotypes, traditions, values, priorities which are demarked by socio-philosophic paradigms determining the further development of relations between the man and the woman.

The paper objective is studying of the socio-philosophical paradigms as the context for the gender relations in public administration.

The tasks of the paper are as follows:

- to characterize the main socio-philosophic paradigms;
- to determine the need for and expediency of replacing the socio-political paradigms with a process of achieving parity gender relations in public administration.

Recent research and publications analysis. Interpreting the gender relations in public administration through the lens of worldview-philosophic theories and concepts have been researched and introduced into the scientific discourse by V. Korzhenko, I. Lazor, V. Sychova and others.

The diverse types and standards of the scientific rationale, which coexist and replace one another in science, were studied by Kuhn; however, there is still a necessity for researching the gender relations in public administration with regard to socio-philosophic paradigms as their context.

Presentation of the basic material of the research. A further development of gender relations is determined by the social norms. The context is constantly being constructed and modified through beliefs, traditions, archetypes, attitudes, and values.

The worldview-philosophic paradigm at the present stage of gender relations research gives rise to discussions, without providing grounds for laying an emphasis on the gender of God or shifting the focus onto the meaning of the ideal of Virgin as a representation of loving-kindness and protection; or using the anthropocentric principle within the scope of the universal human principles of co-existence and social justice.

Conclusions from the research and prospects for further scientific surveys. In summation of the above, we may state that the existence of the discourse testifies to a change of the socio-philosophical paradigm, which calls for consideration of the content of social norms, and respect for the principle of anthropocentrism and social equity.

Key words: public administration, gender relations, context, worldview-philosophic paradigm, anthropocentrism, social equity.

Надійшла до редакції 20.11.2019 р.